

ХОРЕОГРАФІЧНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ У СИСТЕМІ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В УКРАЇНІ 20-х рр. ХХ ст.

Досліджуються особливості процесу хореографічної підготовки вчителя у системі вищої педагогічної освіти в Україні у період 20-х рр. ХХ ст. Аналізуються законодавчі документи, основні завдання, форми організації хореографічної підготовки майбутніх учителів у вищих педагогічних навчальних закладах.

Ключові слова: хореографічна підготовка, професійно-педагогічна підготовка, вища педагогічна освіта.

Постановка проблеми. Проблема пошуків нових підходів і технологій у процесі підготовки сучасного фахівця до самостійної творчої професійної діяльності є актуальною та багатоаспектною у системі вищої педагогічної школи. Художньо-естетичний компонент як невід’ємна складова фахової та загальнопедагогічної підготовки майбутнього вчителя визначається важливим чинником формування його професійно значущих та особистісних якостей, загальної та естетичної культури, мистецького світогляду. Хореографічній підготовці, що здійснюється в умовах вищої педагогічної освіти у формах аудиторної та студійної роботи, відводиться належне місце в реалізації зазначених цілей.

Недостатність історико-педагогічних досліджень, присвячених проблемам хореографічної підготовки у системі педагогічної освіти в Україні на різних історичних етапах її розвитку, зумовлює актуальність вивчення окресленої проблеми. Отже, метою статті є історико-педагогічний аналіз особливостей хореографічної підготовки вчителя у системі вищої педагогічної освіти в Україні у період 20-х рр. ХХ ст., її специфіки, нормативно-правового забезпечення, основних завдань, форм організації.

Період 20-х рр. ХХ ст. є надзвичайно цікавим в історії розвитку вищої педагогічної школи України, адже характеризується будівництвом нової радянської моделі освіти, активними реформаторськими пошуками оновлення її змісту, визначення стратегічних завдань та головних пріоритетів розвитку.

Аналіз досліджень та публікацій. Масштабні реформаційні процеси в освітній галузі, що відбувалися у цей період, особливості її організації, структури, основні тенденції розвитку досліджено у працях Л. Березівської, Н. Гупана, Н. Дем’яненко, І. Зайченка, Н. Калініченка, О. Лавриненка, В. Майбороди, О. Машевського, А. Пижика, О. Сухомлинської, Ю. Телячого, М. Ярмаченка, інших учених.

Питання підготовки висококваліфікованих учительських кадрів для оновленої школи в Україні 20-х рр. ХХст. було пріоритетним серед завдань, які постали перед організаторами освітнього руху, вченими-педагогами, громадськими діячами. Активні теоретичні пошуки у галузі реформування вищої педагогічної освіти здійснювали Г. Гринько, Г. Жураківський, Я. Мамонтів, А. Музиченко, П. Постернак, С. Русова, Я. Ряппо, Я. Чепіга, інші відомі освітяни.

Формулювання цілей статті. Дослідити особливості процесу хореографічної підготовки вчителя у системі вищої педагогічної освіти в Україні у період 20-х рр. ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Пріоритет соціального виховання в країні зумовлював гостру необхідність підготовки нових фахівців – «працівників соцвиху», які б володіли педагогічними та іншими вміннями і навичками та були здатні вести організаційну, політико-освітню й громадську роботу. Одними із основних у системі професійної педагогічної підготовки вчителя визначалися принципи зв'язку школи з життям, з практикою будівництва нового суспільства, взаємозв'язку загальної, професійної та політехнічної освіти [1, арк.226].

Отже, українські проекти підготовки вчительських кадрів спрямовувалися передовсім на формування високоосвічених фахівців, готових як теоретично, так і практично виконувати багатопрофільну педагогічну роботу. Відповідно, відчувалася гостра потреба у розробці нових навчальних планів для вищих педагогічних шкіл, розширенні їх за рахунок саме дисциплін соцвиху. За висловом С. Русової, «...програми вчительських інститутів мають бути поширені більшим обсягом соціальних наук» [5, арк.32]. Такими, зокрема, були дисципліни, які мали узагальнюючу назву «основні елементи дитячого життя». Цей термін охоплював також різні види мистецької діяльності. Одним із них стали хореографічні й ритмічні заняття, що стрімко набували популярності у системі позашкільної освіти, закладах соціального виховання.

У 20-х рр. питанням гармонійного фізичного розвитку дітей та молоді приділялась значна увага. Виховання засобами ритмопластичних і фізичних управ, організованих рухів, здійснювалося у більшості шкільних установ, характеризувалося масовістю, доступністю і мало задовольнити природній потяг дітей до занять хореографічним мистецтвом. Об'єктивними причинами активізації загальної хореографічної освіти стали глибокі реформаційні процеси, що відбувалися у галузі танцювального мистецтва.

Зокрема, інноваційні ініціативи у хореографічному мистецтві цього періоду асоціюються насамперед з іменами А. Дункан, Е. Жака-Далькроза, М. Вігман, Р. Лабана, інших митців, з ідеями яких пов'язане становлення й розвиток нового напрямку хореографії – «танцю модерн». Цим терміном було охоплено різноманітні хореографічні течії – від ритмопластики до системи «виразного» танцю. Ідеї адептів «модерну» стрімко поширювалися серед вітчизняних митців і знаходили практичне втілення в діяльності численних танцювальних студій, майстерень, гуртків. Метою керівників таких студій були активна пропаганда мистецтва танцю і залучення до нього пролетарських мас. Таким чином, хореографічне мистецтво втрачало свою елітарність, переставало бути привілеєм лише певного прошарку суспільства.

У цей період масово створюються програми з ритмічної гімнастики, ритмопластики, танцю для школярів та учасників різноманітних студій, дитячих клубів. У розробці змісту ритмопластичного і хореографічного виховання брали участь як фахівці-хореографи, так і спеціальні методичні комісії відділів Наркомосу УСРР (позашкільного, мистецтв, профосвіти). З початку 30-х рр. навіть створюється цілісна система художнього руху.

В оновленій українській школі 20-х рр. відчувалася гостра необхідність широкої постановки як загального фізичного, так і хореографічного виховання підростаючого покоління. У різних навчальних планах шкіл I та II ступенів цей процес міг мати різні назви – «руханка», «гімнастика», «ритмопластика», «рухливі ігри», «фізичні вправи». У позашкільній сфері освіти – дитячих та юнацьких клубах, студіях, гуртках – вихованці знайомилися з народними танцями, танцями за системами «Далькрос», «Дункан».

Необхідно зауважити, що спеціальна хореографічна підготовка педагогів була справою виключно фахових профільних закладів (театральних технікумів, музично-драматичних технікумів та інститутів). У системі вищої педагогічної освіти ознайомлення з мистецтвом хореографії передбачалося насамперед у процесі позааудиторних студійних занять як засобом організації студентського дозвілля. Однак, посилення уваги до хореографічного виховання дітей та молоді в системі шкільництва у 20 рр. XX ст. зумовлювало впровадження у зміст практичної мистецької підготовки майбутніх учителів таких дисциплін, як гімнастика, рухливі ігри, танці. Аргументувалося це тим, що «...із різними видами мистецької діяльності майбутні працівники шкільної освіти мають бути ознайомлені в об'ємі, який би відповідав вимогам семирічної трудової школи, насамперед першим трьома роками навчання у школі, де вчитель мав повністю забезпечити освітній процес і бути всебічно підготовленим фахівцем у різних сферах діяльності...» [5, арк.52].

Характеризуючи особливості хореографічної підготовки майбутніх учителів у 20 рр. XX ст., зазначимо, що у досліджуваній історичній період в Україні система вищої педагогічної освіти мала таку структуру: вищі трирічні педагогічні курси, інститути народної освіти (ІНО), у складі яких функціонували три відділення (соціального виховання, професійної освіти, політосвіти). Станом на 1921/1922 н.р. налічувалося 13 Вищих інститутів народної освіти та 71 трирічних вищих педагогічних курсів [7, с.28].

Необхідно зауважити, що у цей період уніфікованих навчальних планів інституту не мали. Розробка змісту педагогічної освіти здійснювалася педвузами автономно, виходячи із власних уявлень про навчальні плани і наукові потреби, а також з урахуванням місцевих особливостей. Зміст теоретичної і практичної підготовки у закладах міг варіюватися, проте мав підпорядковуватися єдиним принципам і завданням. Одним із них було наближення роботи інституту до установ соціального виховання. Ознайомлення з різновидами хореографічної діяльності (ритмічною гімнастикою, дихальною гімнастикою, ритмопластикою, рухливими іграми під музику та зі співом, танцями) в ІНО передбачалося насамперед на факультетах соціального виховання.

Зміст загальної хореографічної підготовки в учительських інститутах цілком зумовлювався цілями та завданнями гімнастичного й ритмічного виховання дітей у єдиній трудовій школі. Важливо, що українські педагоги пропонували відмовитися від вузького наслідування поширених систем ритмопластичного виховання «Далькрос» і «Дункан», наполягали на необхідності розробки власної системи шкільної гімнастики, багатой національними формами. Так, в одному із варіантів навчальних програм гімнастики підкреслювалось, що «руханка» (таку назву найчастіше отримували гімнастичні заняття в єдиній трудовій школі) має органічно доповнити виховання дітей та учнівської молоді. Вона розвиває тілесними вправами здоров'я, силу і красу тіла та його рухів, а також виховує волю особистості. Таким чином, у процесі підготовки майбутніх учителів акцентувалося насамперед виховне значення руху, гімнастики не лише для тіла, а й передусім «для душевного стану особистості дитини». На фізичну підготовку студентів пропонувалося відводити 2 години щотижня у кожному триместрі.

Важливою для розвитку змісту загальної хореографічної освіти в системі професійної підготовки студентів учительських інститутів стала педагогічна, наукова і творча діяльність композитора, хореографа, етнографа В. Верховинця. Упродовж 1919-1920 рр. він викладав курс «Дитячі ігри» у Київському ІНО. Зміст дисципліни передбачав оволодіння студентами методикою проведення рухливих музичних ігор. На лекційних і практичних заняттях педагог широко використовував досліджений ним фольклорний хореографічний та ігровий матеріал, який став основою методичної збірки «Весняночка». З 1920 р. вищезазначений курс педагог викладав також у Полтавському ІНО [2, с.10].

Крім предметів «наукових», за бажанням студентів, у більшості ІНО здійснювалося викладання дисциплін необов'язкових, але тісно пов'язаних із потребами майбутньої діяльності вчителя як культурного робітника на ниві освіти. Серед таких, зокрема, зазначалися теорія позашкільної освіти, дитячі ігри, театр, організація дитячих святкувань, інші. З метою підвищення професійного рівня майбутніх учителів, удосконалення їх педагогічної майстерності, готовності до роботи з дітьми у педвузах могли запроваджуватися додаткові студійні заняття з різних видів мистецької діяльності, у тому числі й хореографічної.

У 1921 р., на основі діючих навчальних планів ІНО, було розроблено перший уніфікований операційний план відділу підготовки працівників освіти. Він складався із трьох основних груп, які представляли зміст підготовки працівників соціального виховання, працівників професійної освіти та працівників політичної освіти. У «Пояснювальній записці...» навчального плану факультету соціального виховання зазначалося, що головним завданням підготовки педагогів нового типу, «організаторів-соцвиховників» є надання їм ґрунтовної загальнонаукової та спеціально-педагогічної підготовки, достатньої для втілення у життя системи комуністичного виховання дітей і організації дитячих установ [5, арк.139]. Засобами реалізації окресленої мети мали стати дисципліни спеціально-педагогічного та загальноосвітнього циклів, (гімнастика зазначалася у переліку предметів спеціально-педагогічного циклу як «елемент дитячого життя»). Знання клубної роботи у закладах соцвиху також вимагало певної підготовки у галузі хореографічного виховання.

Зазначимо, що в Україні станом на 1921 р. підготовка працівників соцвиху здійснювалася на 15 факультетах, які функціонували у складі інститутів народної освіти. У 1923 р. колегією Головного відділу професійної освіти УСРР затверджено новий план факультету соціального виховання, прийнятий на II Всеукраїнській педагогічній конференції, у ході якої були внесені суттєві корективи у зміст фахової підготовки працівників соцвиху. Головним завданням факультету соціального виховання визначалася ґрунтовна підготовка висококваліфікованого «соцвиховника-енциклопедиста-організатора». Формування професійних навичок соціальної роботи передбачало практичну мистецьку підготовку. Гімнастика, рухливі ігри в цьому переліку зазначалася дієвими методами соціального виховання, освітньої роботи з дітьми.

Загальна хореографічна підготовка вчительських кадрів у досліджуваний період відбувалася також на педагогічних курсах різних типів, які функціонували, як правило, при інститутах народної освіти. Адже крім загальних теоретичних і практичних знань, необхідних для педагогічної діяльності, курси забезпечували підготовку вчителів з «ненаукових предметів» (таку назву отримали дисципліни мистецького циклу). У навчальних планах курсів лекційні та практичні заняття мистецької спрямованості були необов'язковими, проте рекомендованими. Їх перелік міг варіюватися в залежності від контингенту слухачів, викладацького складу, місцевих умов [6, арк.63]. Художньо-естетичний напрям був представлений у першу чергу практичними заняттями зі співів, малювання, ручної праці. Саме цим видам мистецької діяльності традиційно відводилася найбільша кількість навчальних годин у єдиній

трудої школі. Зазначені дисципліни вивчалися у зв'язку з методиками їх викладання. Ознайомлення з рухливими іграми та гімнастичними вправами планувалося переважно під час проведення курсів для працівників соцвиху (від 8 до 12 навчальних годин) [6, арк.60].

З метою підвищення кваліфікаційного рівня вчительських кадрів Наркомосом УСРР у 1919 р. було розроблено Проект організації в Україні літніх курсів для підготовки вчителів єдиної трудової школи [4, арк.115-117]. Короткострокові тримісячні курси підготовки педагогічних працівників, які стали в Україні поширеним явищем з початку 20-х рр. ХХ ст., мали на меті надати можливість учителям не лише вдосконалити рівень фахової підготовки, а й насамперед розширити загальний світогляд, практично ознайомитися з новітніми методиками роботи з дітьми. Окремий розділ програми містив практичні заняття мистецької спрямованості. Серед таких, зокрема, передбачалося вивчення народних танців (6 год. на тиждень). Зміст занять був орієнтований на реалізацію завдань фізичного та хореографічного виховання у єдиній трудовій школі і передбачав практичне ознайомлення курсантів із досить різноманітними видами рухової діяльності: дитячими народними танцями, іграми, січовими вправами. Усі вони спрямовувалися не лише на зміцнення фізичного здоров'я та гармонійний розвиток майбутніх учителів, а й мали переслідувати передовсім розв'язання естетико-виховних завдань [4, арк.116]. Безпосередньо пов'язаний із мистецьким, запроваджувався етнографічний розділ, діяльність якого передбачала вивчення обрядів, звичаїв, особливостей розвитку культурно-мистецьких явищ в окремих регіонах. Таким чином, курсанти мали можливість практично ознайомитися з автентичним українським мистецтвом, у тому числі й хореографічним.

У 1919 р. підвідділом дошкільного виховання Міністерства освіти України було розроблено інструкції, навчальні плани і програми для тримісячних курсів з підготовки працівників дошкільних установ [3]. Основним завданням художньо-естетичної підготовки слухачів курсів визначалося практичне ознайомлення з основами викладання мистецьких дисциплін в об'ємі, необхідному для їх вивчення у дошкільних установах, закладах соцвиху [3, арк.10-11]. Серед головних вимог до освіченості майбутніх педагогів важливими характеристиками були добре знання українського мистецтва, національної культури. У зв'язку з цим розробка змісту і методик викладання предметів мистецтва здійснювалася дошкільним підвідділом спільно з підвідділом мистецтва. Художньо-естетичний напрям, представлений у розділі практичних занять, містив також курс гімнастики та рухливих ігор (78 год.) [3, арк.66]. Так, зокрема, у роботі Харківських тримісячних курсів з підготовки працівників дошкільних закладів ритміка як «важливий фактор естетичного виховання дітей» зазначалася у циклі предметів під узагальнюючою назвою «Музика, співи, ігри, ритміка». На його опанування відводилося 60 навчальних годин [5, арк.101].

Однак, у багатьох випадках організації різноманітних вчительських курсів викладання гімнастики чи танцювального мистецтва не було характерним явищем (за відсутності кваліфікованих фахівців у педагогічному складі курсів, невизначеності місця і ролі хореографічної підготовки у процесі їх проведення), що унеможлиблює хореографічну підготовку вважати загальною тенденцією розвитку змісту педагогічної освіти в Україні у досліджуваний період. Так, у навчальному плані однорічних педагогічних курсів для вчителів школи I-ступеню, затверджених у 1919 р., художньо-естетична підготовка була представлена практичними заняттями лише з музики та малювання [6, арк.2]. Посилення уваги саме до цих видів мистецтва пояснювалося тим, що «...малюванню, ліпленню, краснопису і кресленню, співам та музиці повинно бути відведено належне місце у педагогічних школах як таким видам мистецької діяльності, що представляють загальну естетичну освіту в єдиній

трудої школі» [6, арк.37]. Упровадження рухливих ігор чи гімнастики як окремої навчальної дисципліни залишилося без уваги в роботі курсів.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, проаналізувавши специфіку та особливості розвитку змісту хореографічної підготовки у вищих педагогічних навчальних закладах України 20-х рр. ХХ ст., зазначимо, що залучення майбутніх учителів до хореографічної діяльності в системі педагогічної освіти зумовлювалося передусім посиленням уваги до мистецтва хореографії в системі шкільництва. Впровадження у навчальні плани шкільної освіти дисциплін хореографічного спрямування (гімнастики, ритмопластики, рухливих ігор, танців) визначало необхідність відповідної підготовки вчителів у цій сфері. Важливість хореографічної підготовки у змісті педагогічної освіти зумовлювалася також гострою потребою у високоосвічених фахівцях, «працівниках соцвиху», готових виконувати багатопрофільну педагогічну роботу в установах соціального виховання. Крім того, хореографія була представлена у системі позааудиторної, студійної роботи в інститутах народної освіти, з метою підвищення професійного рівня майбутніх учителів, формування їх загальнопедагогічних та прикладних умінь, педагогічної майстерності, креативних здібностей.

Список використаної літератури

1. Дем'яненко Н. М. *Загальнопедагогічна підготовка вчителя в Україні (XIX – перша третина ХХ ст.): монографія* / Н. М. Дем'яненко. – К. : ІЗМН, 1998. – 328 с.
2. Дем'янюк Н. Ю. *Педагог, учений і митець Василь Миколайович Верховинець: науково-методичні матеріали* / Н. Ю. Дем'янюк. – Полтава, 1997. – 24 с.
3. *Звіти про роботу за березень-квітень 1919 р. підвідділів дошкільного виховання Київського губернського та Прилуцького повітового відділів народної освіти, 1919.* – ЦДАВО України, ф.166, оп.1, од. зб. 206, 78 арк.
4. *Матеріали про організацію Єдиної трудової школи України, 1919.* – ЦДАВО України, ф. 166, оп. 1, спр. 388, арк. 115–117.
5. *Матеріали про стан підготовки працівників народної освіти на Україні (декрети, положення, статуту, протоколи, інструкції), 1921.* – ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 281, 237 арк.
6. *Положення про організацію педагогічних курсів для вчителів Єдиної трудової школи, 1919.* – ЦДАВО України, ф. 166, оп. 1, спр. 405, арк. 2–63.
7. Ясницкий Г. И. *Развитие народного образования на Украине 1921-1932 гг.* / Г. И. Ясницкий. – К. : Изд-во Киевского университета, 1965. – 256 с.

Т. О. Благова

Полтавский национальный педагогический университет имени В.Г. Короленко, Полтава

ХОРЕОГРАФИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА УЧИТЕЛЯ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ 20-Х ГГ. ХХ ВЕКА

Исследуются особенности процесса хореографической подготовки учителя в системе высшего педагогического образования в Украине в период 20-х гг. ХХ века. Анализируются законодательные документы, основные задачи, формы организации хореографической подготовки будущих учителей в высших педагогических учебных заведениях.

Ключевые слова: хореографическая подготовка, профессионально-педагогическая подготовка, высшее педагогическое образование.

T.O. Blagova

Poltava National Pedagogical University named after V.G. Korolenko, Poltava

CHOREOGRAPHICAL TRAINING IN THE SYSTEM OF UKRAINIAN HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATION IN THE 20TH OF XX th CENTURY

The peculiarities of process of choreographical training in the system of higher pedagogical educational

in Ukraine in the 20th of XX th century are investigated in this article. Legislative documents, main tasks, forms of organization of choreographical preparation of future teachers in the high pedagogical educational establishments are analyzed.

Key words: choreographical training, professional pedagogical training, higher pedagogical education.